

Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης

Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή
και το Υπουργείο Απασχόλησης
και Κοινωνικής Προστασίας στο πλαίσιο
του Ευρωπαϊκού Έτους Ίσων Ευκαιριών για Όλους

2007
Ευρωπαϊκό Έτος
Ίσων Ευκαιριών
Για Όλους

Κέντρο Συμπαράστασης
Παλινοστούντων
Μεταναστών

ΑΘΗΝΑ 2007

Το έντυπο *Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης* συντάχθηκε και δημοσιεύεται, με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας, στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Ύσων Ευκαιριών για Όλους (2007).

Κείμενα: Άννα Μιχαλακέλη

Επιμέλεια κειμένων: Ευαγγελία Δουρίδα και Μαρία Παπαντωνίου

Γραφιστική επιμέλεια: Μαρία Σκιαδά

Έκδοση: Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούτων Μεταναστών

Δεκέμβριος 2007

Την αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο του εντύπου έχει το Κέντρο Συμπαράστασης Παλινοστούτων Μεταναστών. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας δεν ευθύνονται για τα όσα αναγράφονται στο παρόν έντυπο.

Περιεχόμενα

- 4** Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης
- 5** Εισαγωγή
- 6** Τα πορίσματα της έρευνας

- 28** **Παράρτημα I**
Παρουσίαση του Κέντρου
Συμπαράστασεως Παλινοστούντων
Μεταναστών

- 33** **Παράρτημα II**
Παρουσίαση του Σχεδίου Δράσης

Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης

Το παρόν έντυπο εντάσσεται στο Σχέδιο Δράσης με τίτλο *Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης*, το οποίο υλοποιείται από το Κέντρο Συμπαραστάσεως Παλινοστούτων Μεταναστών στο πλαίσιο του Προγράμματος *2007 Ευρωπαϊκό Έτος Ίσων Ευκαιριών για Όλους*, με την οικονομική υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας.

Στο πλαίσιο του Σχεδίου αυτού πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με μουσουλμάνους μετανάστες στην πόλη της Αθήνας που είχαν ως στόχο τη διερεύνηση των διακρίσεων που αυτοί υφίστανται λόγω της διαφορετικής θρησκευτικής τους ταυτότητας.

Σκοπός αυτού του εντύπου είναι να αναδείξει αυτή τη διάσταση των κοινωνικών διακρίσεων, μέσα από το λόγο των ίδιων των ανθρώπων που έχουν μεταναστεύσει στη χώρα μας.

Εισαγωγή

Η αυξανόμενη πληθυσμιακή ποικιλομορφία στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια έχει αναδείξει τις θρησκευτικές διακρίσεις¹ ως ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα. Μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο που προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά και θρησκευτικά περιβάλλοντα, έχουν συντελέσει στη δημιουργία ενός πολυπολιτισμικού ψηφιδωτού, ενώ ταυτόχρονα γίνονται αποδέκτες πολλαπλών διακρίσεων. Σύμφωνα με σχετική έρευνα του 2007, 44% των ευρωπαίων πολιτών πιστεύουν ότι οι θρησκευτικές διακρίσεις είναι ευρέως διαδεδομένες σε όλη την Ευρώπη, ενώ 64% αντιλαμβάνονται τις φυλετικές διακρίσεις ως ένα ολοένα εντεινόμενο πρόβλημα (Eurobarometer Report on Discrimination)².

1. Ο όρος «θρησκευτική διάκριση» αναφέρεται σε κάθε μειονεκτική θεώρηση ή διαφοροποίηση των ανθρώπων, με βάση τη θρησκευτική τους υπαγωγή, τα προσωπικά τους πιστεύω και τη διαφορετική για θρησκευτικούς λόγους εξωτερική τους εμφάνιση. (http://www.enar-eu.org/en/factsheets/FS34_religiousdiscrimination_oct2007_EN.pdf). Καθώς η θρησκευτική, εθνική και πολιτισμική ταυτότητα διαπλέκονται, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς ανάμεσα στις θρησκευτικές και τις φυλετικές, για παράδειγμα, διακρίσεις

2. http://ec.europa.eu/employment_social/eyeq/uploaded_files/documents.Eurobarometer_report_en_2007.pdf

Ειδικότερα, οι εβραϊκές και οι μουσουλμανικές κοινότητες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε φυλετικές και θρησκευτικές διακρίσεις. Η αύξηση των μουσουλμάνων κατοίκων της Γηραιάς Ηπείρου οφείλεται κυρίως στη μετανάστευση. Για παράδειγμα, στη Δανία, την Ιταλία, τη Γερμανία και τη Βουλγαρία, η μουσουλμανική είναι η δεύτερη ή η τρίτη μεγαλύτερη σε μέγεθος θρησκευτική κοινότητα (European Network Against Racism)³.

Στην Ελλάδα, το μεταναστευτικό φαινόμενο δεν είναι άγνωστο. Από τα τέλη του 19ου αιώνα Έλληνες μετανάστευσαν σε άλλες χώρες, ευρωπαϊκές και μη, για οικονομικούς λόγους. Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του '90, η Ελλάδα μετατρέπεται σε χώρα υποδοχής μεταναστών τόσο από την περιοχή των Βαλκανίων όσο και από τη Μέση Ανατολή και την Ασία. Η ποικιλομορφία και ο πολυπολιτισμικός χαρακτήρας της χώρας ενισχύονται, και ταυτόχρονα παρατηρείται σημαντική αύξηση του προϋπάρχοντος μουσουλμανικού πληθυσμού⁴.

Το νέο αυτό πολυπολιτισμικό προφίλ της ελληνικής κοινωνίας συνοδεύεται από μια επίταση της άνισης μεταχείρισης και των ποικίλων διακρίσεων σε βάρος των μεταναστών. Σύμφωνα και πάλι με το Ευρω-βαρόμετρο, 32% των Ελλήνων πιστεύουν ότι το να ανήκει κανείς σε κάποια θρησκευτική μειονότητα είναι μειονέκτημα, ενώ το 31% θεωρεί πως οι θρησκευτικές διακρίσεις επιτείνονται τα τελευταία πέντε χρόνια (Eurobarometer Report on Discrimination).

Τη διερεύνηση των διακρίσεων που υφίστανται οι μουσουλμάνοι μετανάστες λόγω της διακριτής θρησκευτικής τους ταυτότητας προέκριναν ως ιδιαίτερα σημαντική οι ερευνητές του Κέντρου Συμπαραστάσεως Παλινοστούτων Μεταναστών. Καθώς το μεγαλύτερο μέρος των μουσουλμανικών μεταναστευτικών κοινοτήτων βρίσκεται στην Αθήνα, η έρευνα επικεντρώθηκε στο μουσουλμανικό πληθυσμό της πόλης⁵.

3. www.enareu.org/en/factsheets/FS34_religiousdiscrimination_oct2007_EN.pdf

4. Ο πληθυσμός αυτός περιλαμβάνει τόσο τη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, όσο και το πρώτο κύμα μεταναστών από τη Μέση Ανατολή και την Αφρική που κάνει την εμφάνισή του στην Ελλάδα ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70.

5. Η έρευνα δεν περιέλαβε τους μουσουλμάνους Αθίγγανους που κατοικούν στο Γκαζοχώρι και οι οποίοι είναι εσωτερικοί μετανάστες από την περιοχή της Θράκης.

Τα πορίσματα της έρευνας

Οι μουσουλμάνοι μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην πόλη της Αθήνας υφίστανται διακρίσεις οι οποίες, κατά κύριο λόγο, οφείλονται σ' αυτό καθ' αυτό το γεγονός ότι είναι αλλοδαποί και όχι στη διαφορετική θρησκευτική τους πίστη. Παρόλα αυτά, στο πρόσωπό τους η ελληνική κοινή γνώμη φαίνεται να προβάλλει μια προαιώνια αντιπαλότητα: τη συμβολική και αρνητικά φορτισμένη ταύτιση του Ισλάμ με την Τουρκία. Είναι αυτή ακριβώς η ταύτιση που φαίνεται να αποτελεί έναν από τους ανασταλτικούς παράγοντες για την πλήρη ένταξη των μουσουλμάνων μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, καθώς επηρεάζει ζητήματα όπως την κατασκευή ενός κεντρικού τεμένους.

Στο επίπεδο της τέλεσης των καθημερινών λατρευτικών τους πρακτικών, οι μουσουλμάνοι μετανάστες συναντούν δυσκολίες, οι οποίες σε μεγάλο βαθμό εκδηλώνονται στο εργασιακό τους περιβάλλον. Συχνά δε, αισθάνονται πως οι Έλληνες δεν δείχνουν τον απαραίτητο σεβασμό και πολλές φορές προσβάλλουν τη θρησκεία και το αξιακό τους σύστημα. Ωστόσο, αυτή η συμπεριφορά δεν εκφράζεται πάντοτε ως μια αντιπαράθεση Χριστιανών και Μουσουλμάνων, αλλά πολύ συχνά παίρνει τη μορφή μιας γενικότερης αντίθεσης ανάμεσα σε θρησκευόμενους και μη-θρησκευόμενους.

Η θέση της γυναίκας στο μουσουλμανικό κόσμο αναδεικνύεται σε κύρια αιτία διαφωνίας μεταξύ Ελλήνων και μουσουλμάνων μεταναστών, σύμφωνα πάντοτε με τους τελευταίους. Η στάση αυτή έχει εν μέρει αλλάξει μετά το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου.

Μέσα σε ένα περιβάλλον σχεδόν αποκλειστικά χριστιανικό, η διατήρηση της διακριτής θρησκευτικής και εθνοπολιτισμικής ταυτότητας αναδεικνύεται σε μείζον ζήτημα για τους μουσουλμάνους μετανάστες. Το γεγονός αυτό σχετίζεται πάνω από όλα με την άρνηση της ελληνικής πολιτείας να ικανοποιήσει μερικά από τα αιτήματά τους, με πρώτο και κύριο βέβαια τη νομιμοποίησή τους και, εν συνεχεία, την κατασκευή ενός κεντρικού τεμένους και ενός νεκροταφείου για τους μουσουλμάνους.

Σύμφωνα πάντα με τους ίδιους τους μετανάστες, η μη υλοποίηση αυτών των αιτημάτων αυξάνει την απόσταση που τούς χωρίζει από τους Έλληνες. Αυτή η αίσθηση της απόστασης και της μεταχείρισης στη βάση διακρίσεων, εμποδίζει τον ουσιαστικό διάλογο και την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία κατά δίκαιο τρόπο. Οι μουσουλμάνοι μετανάστες τονίζουν ιδιαίτερα τη σημασία και τον κεντρικό ρόλο που μπορεί και πρέπει να παίξει η ελληνική Εκκλησία στην ανάπτυξη ενός διαλόγου που θα ανοίξει το δρόμο για τη συνύπαρξη.

«Εδώ είναι δύσκολο να λέμε, είμαστε ξένοι...»

Όπως προκύπτει από τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του Σχεδίου Δράσης «Αναζητώντας Τόπους Συνύπαρξης», το μεγαλύτερο μέρος των διακρίσεων που υφίστανται οι μουσουλμάνοι μετανάστες οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι είναι αλλοδαποί: «ξένοι σε ξένη χώρα», όπως χαρακτηριστικά λένε οι ίδιοι.

«...εντάξει όταν πηγαίνουμε σε κάποια άλλη χώρα υπάρχουν πολλά προβλήματα, απλώς εγώ στην αρχή που ήρθα εδώ είχα γνωρίσει κάποιους φίλους, Έλληνες, αυτοί με έχοννε βοηθήσει πολύ και μπορώ να πω ότι δεν αισθανόμουννα ότι είμαι σε κάποια άλλη χώρα. Αλλά από την άλλη πλευρά, υπάρχει ρατσισμός, που έχει τύχει πολλές φορές και στη δουλειά και στο δρόμο ότι μας κοιτάνε σα να είμαστε... σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Ας πούμε, στην αρχή που άρχισα να δουλεύω στο ταξί μια κυρία με πήγε στην αστυνομία, χωρίς να μου πει τίποτα, μπαίνει μέσα, μου λέει: αστυνομικό τμήμα Νέο Ψυχικό, και πάμε εκεί και μπαίνει μέσα αυτή, λέει, αυτός χωρίς χαρτιά, χωρίς ειδική άδεια, δουλεύει στο ταξί, να τον κάνετε έλεγχο. Και εντάξει, μου κάνανε έλεγχο, εγώ όμως έχασα δύομισι ώρες, δυο ώρες απ' τη δουλειά...».

«Όταν βλέπουνε εμάς αλλάζουνε δρόμο, αλλάζουνε θέση, αυτό. Επειδή, είμαστε ξένοι. Εδώ είναι δύσκολο να τα λέμε, είμαστε ξένοι. Μετά είναι η θρησκεία».

Οι μετανάστες που ζουν και εργάζονται στην Αθήνα, θεωρούν ότι η σε βάρος τους διακριτική μεταχείριση από τους Έλληνες πολίτες δεν σχετίζεται με τη διαφορετική θρησκευτική τους πίστη.

«...Για το θρησκεία πολλές φορές που γίνεται συζήτηση, λένε εντάξει, ότι είμαστε όλοι άνθρωποι. Δε μας πειραζει αν είσαι μουσουλμάνος ή... ότι και να είσαι πρέπει να είσαι καλός άνθρωπος. Αλλά απ' την άλλη πλευρά σα μετανάστες, σαν ξένος, εκεί υπάρχει πρόβλημα».

«...εγώ σας είπα ότι δεν μετράει ότι κάποιος είναι μουσουλμάνος

ή χριστιανός ή δε ξέρω γω, αυτό μόνο νομίζοννε είναι ξένος, από άλλη χώρα και θεωρούν ότι, ότι είναι σε πολύ χαμηλό επίπεδο. Αυτό λέω. Εμένα μου έχοννε κάνει ερωτήσεις πολλές φορές που ντρεπόμουνα να τις απαντήσω. Δηλαδή ας πούμε, με έχοννε ρωτήσει ας πούμε αν στο Πακιστάν υπάρχουν αυγά, αν υπάρχουν αυτοκίνητα, στο Πακιστάν, υπάρχουν φακές, τέτοια πράγματα!».

«Πάντα λένε, Τουρκάλα. Μα δεν είμαι Τουρκάλα. Δεν είμαι ούτε Τουρκάλα, ούτε ξέρω τουρκικά!»

Στο ελληνικό κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο, η ξενοφοβία και ο ρατσισμός δεν φαίνεται να συνδέονται με την ισλαμική θρησκεία. Σε ένα συμβολικό, ωστόσο, επίπεδο η ελληνική κοινή γνώμη φαίνεται να ταυτίζει το Ισλάμ με την Τουρκία, παρά το γεγονός ότι η γειτονική χώρα αποτελεί ένα μόνο υποσύνολο του ισλαμικού κόσμου. Αυτή η συμβολική και αρνητικά φορτισμένη ταύτιση πηγάζει από το ιστορικό παρελθόν και τις σχέσεις ανάμεσα στο ελληνικό και το τουρκικό κράτος. Οι μουσουλμάνοι μετανάστες, και ειδικότερα οι γυναίκες, γίνονται αποδέκτες αυτής της συσχέτισης η οποία επηρεάζει και δυσκολεύει την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία.

«Όταν ήμουν στα Γιάννενα μου άρεσε πάρα πολύ η βυζαντινή μουσική. Και πήγαινα και ρόταγα, πού μπορεί να βρει κάποιος να σπουδάσει βυζαντινή μουσική. Μου είπαν ότι υπάρχει ένα τμήμα, αλλά κάνεις τα μαθήματα σε ένα κέντρο στα Γιάννενα. Και πήγα εκεί, έδωσα το όνομά μου κλπ. και πήγα για το πρώτο μάθημα. Ήμουν τόσο ευχαριστημένη και άρχισα «πα, πα, βου, βου», δηλαδή για τη βυζαντινή μουσική, και μετά μου βγήκε ένας: Τουρκάλα και έρχεσαι να μάθεις βυζαντινή μουσική! Βρε παιδί μου, δεν είμαι Τουρκάλα, Παλαιστίνια. Μου λέει, όχι, Τουρκάλα. Και άρχισαν. Γιατί η μουσουλμάνια αυτή να μαθαίνει τη βυζαντινή μουσική; Για ποιο λόγο; Εντάξει. Αν εγώ ξεκίνησα τότε και προχωρούσα, τώρα θα ήξερα καλά και μπορεί να τραγουδούσα βυζαντινή μουσική. [...] Οι κάτοικοι εκεί έχουν πραγματικά ένα σημαντικό πρόβλημα με την Τουρκία. Δηλαδή τα Γιάννενα ήταν απ' τις τελευταίες πόλεις που πήρανε την ελευθερία απ' την

Τουρκοκρατία. Μόνο να βλέπουν, μία... Εντάξει με τα αγόρια που ήταν μαζί μου εκεί στα Γιάννενα δεν ένιωθα ότι είμαι πρόβλημα. Αλλά το μαντίλι, εκεί κατευθείαν πάει το μυαλό τους στην Τουρκία. [...] Πάντα λένε, Τουρκάλα. Μα δεν είμαι Τουρκάλα. Δεν είμαι ούτε Τουρκάλα, ούτε ξέρω τουρκικά!».

Η σύνδεση μεταξύ Ισλάμ και Τουρκίας αποτελεί, για τους μουσουλμάνους μετανάστες, ανασταλτικό παράγοντα ο οποίος επηρεάζει την προώθηση από την ελληνική πολιτεία ζητημάτων, που αφορούν στην ομαλή τέλεση των μουσουλμανικών λατρευτικών πρακτικών (για παράδειγμα την κατασκευή ενός μεγάλου τεμένους στην Αθήνα).

«Εδώ ζουν κι άλλοι μουσουλμάνοι που είναι από άλλες χώρες, και γι' αυτό το λόγο πρέπει να υπάρχει και τζαμί εδώ...»

«Εγώ ας πούμε πολλές φορές που έχω συζήτηση, ειδικά για το τζαμί με τους Έλληνες, αυτοί μου λέγανε πάντα για την Τουρκία, ότι η Τουρκία έχει κάνει αυτό, μας έχει κάψει εκκλησίες, μας είχανε σε κατοχή και τέτοια πράγματα. Δηλαδή κάθε φορά που έγινε συζήτηση, ο λόγος ήτανε Τουρκία. Ότι η Τουρκία έχει κάνει αυτά τα πράγματα και γι' αυτό το λόγο δε θέλουμε να έχουμε τζαμί στην Αθήνα. Εγώ νομίζω ότι δε θεωρώ σωστό αυτό ότι, αν ας πούμε η Τουρκία έχει κάνει κάποια πράγματα. Εδώ ζουν κι άλλοι μουσουλμάνοι που είναι από άλλες χώρες, και γι' αυτό το λόγο πρέπει να υπάρχει και τζαμί εδώ. [...] έχω ακούσει και στο ραδιόφωνο, και στη τηλεόραση ας πούμε μερικοί παπάδες που λέγανε ότι δεν πρέπει να υπάρχει τζαμί».

«Δεν θα πούνε ότι εντάξει παιδιά, σήμερα δε θα δουλέψετε πολύ επειδή έχετε το ραμαζάνι...»

Στην καθημερινότητά τους, οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Αθήνα συναντούν δυσκολίες στην τέλεση των τελετουργικών λατρευτικών τους πρακτικών, και αυτό είναι κάτι που διαφαίνεται πιο έντονα στον εργασιακό τους χώρο.

«Μιλάνε και εξηγούνε (αναφέρεται στο Ραμαζάνι), αλλά πολλές φορές ο εργοδότης δε τους ενδιαφέρει αυτό το πράμα. Δεν θα πούνε ότι εντάξει παιδιά, σήμερα δε θα δουλέψετε πολύ επειδή έχετε το ραμαζάνι, ή δε θα δουλέψετε γρήγορα, ή δε θα κάνετε πολύ δουλειά σήμερα. Όχι. Αυτός θα πει, εγώ θέλω αυτή τη δουλειά, πρέπει να το κάνεις. Ε, αναγκαστικά δουλεύει. Γιατί άμα θα φύγει πώς θα βρει εύκολα δουλειά κι αναγκαστικά δουλεύει».

«[Δεν πηγαίνουμε την Παρασκευή στο τζάμι] γιατί δουλεύουμε, και Παρασκευή τελευταία μέρα από τη βδομάδα, έχουμε παραγγελίες και τέτοια, που την Παρασκευή... παίρνουμε πελάτες, γι' αυτό. Δε γίνεται, από αφεντικό δεν...»

Ωστόσο, υπάρχουν και περιπτώσεις εργοδοτών που δείχνουν να κατανοούν τη σημασία της καθημερινής προσευχής ή των μουσουλμανικών γιορτών και δέχονται την τροποποίηση του ωραρίου των μουσουλμάνων εργαζομένων τους.

«Αυτός (εννοεί τον εργοδότη), καταλαβαίνει και που ήτανε ραμαζάνι τριάντα μέρες, είμαστε μία χαρά, δεν μας πιέζει, δε μας ζορίζει να κάνουμε δουλειά γρήγορα και τέτοια, ότι ώρα πηγαίνουμε, ότι ώρα θέλουμε να σταματήσουμε, έκανε έτσι. Ναι, ναι. Καταλαβαίνουμε τη θρησκεία μας, δεν εμποδίζουνε στο ραμαζάνι... όσο μπορούνε. Να μας βοηθήσουνε. Όταν γιορτή μας, τότε, μία μέρα, δυο μέρες πριν, τον πω γιορτή μας είναι, λέει εντάξει, μπορείς να μην έρθεις για δουλειά. [...] Άλλοι λένε, είναι δικό σας γιορτή, δικό σας είναι ραμαζάνι, δεν είναι πρόβλημά μας, είναι δικό σας πρόβλημα, θέλω δουλειά, ελάτε ν α κάνετε δουλειά, αν έχετε γιορτή και τέτοια δε δίνει άδεια, δουλεύουνε κανονικά. Νομίζω 75% αφεντικοί είναι καλοί, οι άλλοι κάνουνε λίγο πρόβλημα».

«...Ένας από Μπανγκλαντές που δουλεύει μαζί, αυτός είπε με το αφεντικό, μίλησε άνετα πιο μπροστά από μας, και τον είπε εγώ θα φύγω κάθε Παρασκευή 12 η ώρα το μεσημέρι και τον έδωσε άδεια να φύγει. Κι αυτός συνέχεια τώρα δυο χρόνια 12 η ώρα

φεύγει και πηγαίνει τζαμί κι ότι θέλει να κάνει. [...] Εμείς τώρα δε μπορούμε (εννοεί να φεύγει την Παρασκευή) γιατί άμα όλοι να φύγουνε, Παρασκευή δουλειά δε γίνεται».

Σπάνιες είναι ωστόσο οι περιπτώσεις όπου Έλληνες εργοδότες έχουν αρνηθεί να προσλάβουν ένα μετανάστη λόγω του ότι είναι μουσουλμάνος. Μόνο ένας από τους πληροφορητές μας είχε ο ίδιος υποστεί διακριτική συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, ανέφερε ότι ένας μοναχός αρνήθηκε να του επιτρέψει να εργαστεί μαζί με τα υπόλοιπα μέλη του συνεργείου που είχε αναλάβει την επισκευή κάποιων χώρων της Μονής.

«Πήγαμε εκεί (εννοεί στο μοναστήρι), κι αυτός ο Αλβανός είπε, μη το πεις ότι είμαστε μουσουλμάνος, και κάνουμε ραμαζάνι, γιατί είναι λιγάκι δύσκολο. Αυτός (εννοεί το αφεντικό), είπε έχω ένας μουσουλμάνος και τέτοιο. Αυτός στο μοναστήρι που είναι παπάς λέει μη τον φέρεις, φέρε άλλο, να πάρεις άλλον, μην τον παίρνεις αυτόν. Το αφεντικό πήρε τηλέφωνο και είπε εσείς σήμερα δεν έχετε δουλειά, ο παπάς είπε όχι. Έγινε πρόβλημα».

«Η θρησκεία μας έχει πέντε βασικά πράγματα»

Η ανεμπόδιστη τήρηση των λατρευτικών πρακτικών είναι σημαντική για έναν «πιστό» μουσουλμάνο, ο οποίος οφείλει να ακολουθεί συγκεκριμένους κανόνες και συμπεριφορές.

«Υπάρχουν υποχρεώσεις που είναι για τη θρησκεία. Ας πούμε είναι υποχρεωτικό για παράδειγμα να κάνουμε πέντε φορές την προσευχή μας την ημέρα. Η θρησκεία μας έχει πέντε βασικά πράγματα. Η πρώτη είναι που πρέπει να πιστέψουμε ας πούμε, ότι ο Θεός είναι ένας, κι ο Μοχάμεντ είναι προφήτης. Μετά είναι αυτή τη προσευχή που κάνουμε. Είναι άλλο ένα που δε μπορώ να σου πω στα ελληνικά, αυτό σημαίνει ότι, εάν για παράδειγμα, εγώ έχω εκατό χιλιάδες δραχμές ή ευρώ, αυτά τα λεφτά να έχω όλο το χρόνο, πρέπει σε όλο αυτό το ποσό, δυόμιση τα εκατό πρέπει να βγάλω από αυτά τα λεφτά και να δώσω στους φτωχούς. Μετά είναι χατζή που πάνε στη Μέκκα κάθε χρόνο. Αυτό είναι μόνο γι' αυτούς που έχουνε δυνατότητα από χρήματα,

από υγεία, που μπορούν να ταξιδέψουν. Δεν είναι υποχρεωτικό, αν και λέει αν έχεις χρήματα και μπορείς να πας εκεί, πρέπει να πας. Αυτά είναι».

«...πέντε φορές τη μέρα να πάμε τζαμί. Δεν είναι σημαντικό να πάμε τζαμί, άμα είναι η ώρα για να κάνουμε προσευχή, μπορούμε να κάνουμε στο πλατεία, στην άκρια στο δρόμο. [...] Πέντε φορές τζαμί και ραμαζάνι, να διαβάζει Κοράνι, τέτοια».

«Ε, ένας τέτοιος άνθρωπος μπορώ να πω ότι αυτός είναι ένας καλός μουσουλμάνος»

Ωστόσο, σύμφωνα πάντα με τους μετανάστες με τους οποίους μιλήσαμε, «πιστός» δεν είναι απλά ο μουσουλμάνος που τηρεί αυστηρά το τελετουργικό τυπικό, αλλά αυτός που έχει και χρηστή, ηθική συμπεριφορά.

«Υπάρχουν κάποιες υποχρεώσεις που είναι για τον κόσμο. [...] για παράδειγμα, να μην ας πούμε λέει ψέματα, να μη τους πάρει δικαιώματά τους, να είναι εντάξει σε όλα τα θέματα, να μη κλέβει... Ε, ένας τέτοιος άνθρωπος μπορώ να πω ότι αυτός είναι ένας καλός μουσουλμάνος.»

«Πρώτα να μη μιλάει ψέματα, και όταν περπατάει στο δρόμο να μη βλέπει δεξιά-αριστερά. Εκεί που βλέπει η μάτια του πρέπει να είναι εκεί που πηγαίνει, και ότι relation (σχέση) έχει, αυτό είναι το θέση που πρέπει να είναι. Παράδειγμα λέω, εσύ είσαι φίλη. Ότι είναι φίλη να είναι φίλη. Να μην βλέπω, συγγνώμη, σα γκόμμενα και τέτοια. Και καλύτερο μουσουλμάνο να μη μιλάει ψέματα, να κάνει ότι δουλειά κάνει, να κάνει σωστό. Όσες ώρες δίνει το αφεντικό, να κάνει σωστό, να μη κάνει έτσι για να περνάει η ώρα, και ότι relation έχει με τους ανθρώπους, να γίνει σωστό, να μη μιλάει κακό πράμα από πίσω από το πλάτη».

«Πρέπει να είναι άνθρωπος. Ένας καλός άνθρωπος φαίνεται από το πρόσωπό του, έχει φοβερό φως, βλέπει την λάμψη από τα μάτια, όταν μιλάει. Αυτό που είναι κακό το ξέρουμε όλοι,

μπορούμε να χωρίσουμε κακό απ' το καλό. Καλό κάνεις, κακό δε κάνεις, κι οι μουσουλμάνοι έτσι, κι οι χριστιανοί, όλοι. Λόγος δεν είναι θρησκεία απλά εγώ νομίζω θρησκεία ήρθε για να γίνει καλύτερος ο άνθρωπος, να καταλάβει καλύτερα, όλοι ήτανε για ένας Θεός».

«Δεν γίνεται συζήτηση πολλές φορές για τη θρησκεία, αλλά όποτε γίνεται, γίνεται πολύ σκληρή, γιατί προσπαθούν να μας προσβάλουν.»

Aυτό που δυσαρεστεί τους μουσουλμάνους μετανάστες είναι ότι συχνά οι Έλληνες δεν δείχνουν τον απαραίτητο σεβασμό, τόσο στη θρησκεία τους όσο και στη διαφορετική τους κουλτούρα. Οι ερωτώμενοι μετανάστες σημειώνουν ότι προσβάλλονται όταν οι Έλληνες συνομιλητές τους περιορίζονται στην αρνητική κριτική και τον κακόβουλο σχολιασμό του πολιτισμικού αξιακού τους πλαισίου και δεν συμμετέχουν σε μια διαλογική συζήτηση με τους μετανάστες.

«Δεν γίνεται συζήτηση πολλές φορές για τη θρησκεία, αλλά όποτε γίνεται, γίνεται πολύ σκληρή, γιατί προσπαθούν να μας προσβάλουν. Ένας μια φορά μου λέει, πρέπει να γίνεις χριστιανός. Είναι καλύτερα για σένα. Και του λέω, εντάξει λέω, εγώ ξέρω τι είναι καλύτερα για μένα, κάνε τη δουλειά σου εσύ. Αυτός ήτανε γέρος άνθρωπος. Γενικά έλεγε, η θρησκεία που έχεις διαλέξει δεν..., δεν είναι τίποτα δηλαδή. Ήθελε να πει ότι ας πούμε η θρησκεία μου δεν είναι τίποτα. Εντάξει, εκνευρίστηκα πάρα πολύ και του είπα σε παρακαλώ να σταματήσει τη συζήτηση και δεν έχεις δικαίωμα τι πιστεύω εγώ να με προσβάλεις εσύ. Και μετά δε ξέρω, φοβήθηκα, δε ξέρω τι έκανε, σταμάτησε».

«...κανένα Έλληνα δε πιστεύει στη θρησκεία...»

Hαρνητική ή αδιάφορη στάση απέναντι στη θρησκεία αποτελεί, σύμφωνα με τους πιο «πιστούς» μουσουλμάνους μετανάστες, και την κύρια διαφορά τους με ορισμένους Έλληνες. Στην πραγματικότητα, αυτό που τους

ενοχλεί ιδιαίτερα είναι τα επικριτικά σχόλια Ελλήνων οι οποίοι κατακρίνουν τους μουσουλμάνους όχι για την θρησκεία τους αυτή καθ' αυτή, αλλά για το γεγονός ότι είναι βαθιά θρησκευόμενοι και τηρούν με μεγάλη συνέπεια τις λατρευτικές πρακτικές της θρησκείας τους.

«Μέχρι εδώ που έχω μιλήσει, κανένα Έλληνα δε πιστεύει στην θρησκεία. Κανέννας. Ο ένας Μαρξιστής δε ξέρω, ο άλλος..., όλοι διάφορα πιστεύουνε. Δεν έχω ακούσει από κανένα να μου πει μια φορά, τουλάχιστον μια φορά».

«Οι περισσότερες διαφωνίες είναι για τις γυναίκες...»

Διαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι η θέση της γυναίκας στις μουσουλμανικές κοινωνίες αναδεικνύεται σε κύρια αιτία διαφωνίας με τους Έλληνες, οι οποίοι κατηγορούν τους μετανάστες για καταπίεση των γυναικών τους.

«Δεν έχει τύχει πολλές φορές να μιλάμε για την θρησκεία γιατί συνήθως όσες φορές έχουμε μιλήσει, όχι με τους φίλους, γενικά με κάποιον απ' την Ελλάδα, ε..., πάντα υπήρχανε διαφωνίες. Οι περισσότερες διαφωνίες είναι για τις γυναίκες, για παράδειγμα. Ας πούμε όλους τους πειράζει, δε ξέρω αν τους πειράζει ή μας κάνουν πλάκα, επειδή μας λένε ότι οι γυναίκες ας πούμε στο Πακιστάν ή σε όλες τις χώρες που είναι μουσουλμανικές χώρες δεν έχουν ελευθερία, τους βάζουμε να φοράνε μπούρκες κι αυτά. Περισσότερες φορές γι' αυτό το πράμα ας πούμε που έχουμε συζήτηση, και εγώ εκνευρίζομαι γιατί σε πειράζει ας πούμε αυτό το πράμα. Εγώ ας πούμε που είμαι στην Ελλάδα και όπως θέλουν κυκλοφορούνε, εμένα δε με πειράζει. Αλλά νομίζω ότι δε ξέρουνε με ποια έννοια μιλάνε. Σα να μας προσβάλουνε ας πούμε, στην θρησκεία μας ή στην κοινωνία μας. Αυτό δεν είναι σωστό. Γιατί εγώ ας πούμε νομίζω ότι, εδώ στον δυτικό κόσμο, η γυναίκα περνάει πιο δύσκολα από τι που έχουμε εμείς. Δε ξέρω, μπορεί να κάνω και λάθος. Γιατί εδώ η γυναίκα δουλεύει, μετά πάει σπίτι και κάνει δουλειές, κι όλα αυτά, είναι δύσκολη η ζωή για τη γυναίκα».

«Εμείς λέμε δικές μας γυναίκες είναι ελεύθερες!»

«Ε, αυτό το έχω ακούσει πολλές φορές (αναφέρεται στην εντύπωση που έχουν οι Έλληνες ότι οι μουσουλμάνες είναι καταπιεσμένες). Κάθε μέρα το ακούω! [...] Τη γυναίκα την έφτιαξε ο Θεός. Έβαλε λίγα πράγματα από λουλούδια και τέτοια, έβγαλε κάποια πράγματα από κρύο από ζέστη, μάζεψε πράγματα από διάφορα κι έφτιαξε μια γυναίκα, κι έριξε ένα τσουβάλι γλυκά κι ένα κορμί έφτιαξε να πάμε να βλέπουμε ωραίο είναι, όσο μπορούμε να αγαπάμε. Αυτή ήρθε μόνο για τον άντρα. [...] Και εμείς, εγώ τώρα μιλάω άνετα για μένα, εγώ παίρνω όσα λεφτά, δουλεύω όλη τη μέρα, όλη τη νύχτα δουλεύω, ότι βγάζω εγώ μόνο παίρνω τσιγάρα, εγώ ότι λεφτά βγάζω, μαζεύω, μαζεύω, μαζεύω, μετά όταν πηγαίνω κάτω δίνω τη γυναίκα μου, ότι θέλει να κάνει. Έτσι είναι η θρησκεία μας, όλο το θρησκεία είναι έτσι. Κάνει δουλειά άντρας, ότι βγάζει δίνει γυναίκα. Γυναίκα να κάθεται σπίτι κι ότι θέλει να παίρνει. Να μείνει σπίτι και όταν γυρνάω από δουλειά, βλέπω το χαμόγελό της. [...] Ναι είσαστε διαφορετικά, εγώ που πιστεύω και βλέπω, δεν είσαστε ελεύθεροι. Εγώ λέω, πρωί ξυπνάνε (εννοεί οι γυναίκες), πηγαίνουνε για δουλειά, βράδυ έρχονται σπίτι φτιάχνουνε φαγητά, και μετά ότι θέλει ο άντρας της να κάνει και μετά πρωί πάλι δουλειά. Και μπορεί να φωνάζει άντρας της και ότι ώρα θέλει να την διώξει. Εμείς λέμε δικές μας γυναίκες είναι ελεύθερες!»

«Κόρη μου μέχρι 12 χρονών μπορεί να μείνει στην Ελλάδα, μετά θα φύγει κάτω...»

Α ξίζει να σημειωθεί ότι ένας από τους συνομιλητές μας, μετανάστης από το Πακιστάν που διαμένει μόνιμα στη χώρα εδώ και δέκα χρόνια, διατάζει να φέρει την οικογένειά του να ζήσει μαζί του στην Ελλάδα, καθώς θεωρεί το ελληνικό κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο απειλητικό όχι μόνο για τον ίδιο, αλλά κυρίως για τη γυναίκα και την κόρη του. Με τα παρακάτω λόγια ο Ρ. εκφράζει την αγωνία του για την αλλοίωση του ιδιαίτερου θρησκευτικού και πολιτισμικού τους συστήματος.

«Δεν μπορεί να ζήσει σ' αυτή την κοινωνία (εννοεί τη γυναίκα του). Ο τρόπος ζωής είναι τελείως διαφορετικός από τον δικό μας. Γιατί όταν δείχνουνε το κορμί, εγώ περπατάω στο δρόμο, βλέπω μια ωραία κοπέλα που δείχνει κορμί της, έτσι άνετα δείχνει, φοράει λίγα ρούχα και... μόλις βλέπω και μυαλό μου ανάποδα πηγαίνει. Ε, είναι φυσικά αυτά, δεν είναι; Κι αυτό είναι το κακό. Γι' αυτό δε θέλω, άμα θα 'ρθουνε παιδιά μου εδώ, βλέπουνε έτσι κάνουνε κι αυτό πρέπει να κάνουνε έτσι, εγώ δε θέλω να κάνω. Κόρη μου μέχρι 12 χρονών μπορεί να μείνει στην Ελλάδα, μετά θα φύγει κάτω. [...] Μετά από 12 χρόνια, όταν η ηλικία του πάει 12 χρονών αυτή καταλαβαίνει. Πριν από 12 δεν καταλαβαίνει καλά, όταν λίγο μεγαλώνει τότε ξέρει τι είναι αυτό που είναι... Αυτή μπορεί να θέλει να κάνει, εμείς δε θέλουμε. Εγώ άκουσα ένας φίλος μου που έχασε γυναίκα του, έχασε κορίτσι του. Αυτός, σαν Έλληνας. Ζωή του ήτανε σαν Έλληνας, όπως κάποιονε πίνοννε και διασκεδάζοννε και πηγαίνοννε μπουζούκια και τέτοια και έχασε δυο κορίτσια και γυναίκα. Πήρανε φίλες, φίλους και έφτυσαν».

«Γιατί φοράς μαντίλι!»

Οι ίδιες οι μουσουλμάνες μετανάστριες που ζουν στην Ελλάδα γίνονται οι πρώτοι αποδέκτες των διακρίσεων και των ρατσιστικών αστείων, λόγω της εμφάνισής τους.

«...Γιατί φοράς μαντίλι! Ορισμένοι φοιτητές, εντάξει, γελούσαν στην αρχή. Δηλαδή όχι όλοι, μερικοί. Αλλά αυτό που μου έκανε μεγάλη εντύπωση, ότι αυτοί που με ενοχλούσαν λίγο, ήταν γυναίκες. Όχι άντρες. Αν και μερικές απ' αυτές φοράγανε μαντίλι! Φαντάσου δηλαδή! Νομίζουν ότι η οικογένεια με...».

«Και μόλις έφτασα στο αεροδρόμιο, ένας είπε για τον άλλον, ρε έφτασε, έφτασε. Και λέει, ποιος έφτασε; Λέει, έφτασε ο Μπιν Λάντεν. Εγώ ήθελα να του κάνω πλάκα. Του είπα, τι λες και έτσι, έτσι, φώναζα. Και αυτός είπε, συγγνώμη, συγγνώμη, εντάξει. Δεν ήξερα ότι ήξερες τα ελληνικά και είπα Μπιν Λάντεν. Εγώ του είπα, δεν είμαι στενοχωρημένη για τη λέξη Μπιν Λάντεν. Μου λέει, για ποιο

πράγμα; Ήθελα να του κάνω πλάκα. Του είπα, πρέπει να πεις Μπιν Λάντεν. Γιατί είμαι η κόρη του Λάντεν, όχι ο Μπιν Λάντεν, δεν είμαι άντρας!».

«Για την Ελλάδα, τα μυαλά και τα μάτια ήταν μόνο για τις γυναίκες. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου τα μάτια είδαν προς τους άντρες...»

Αυτή η στάση της ελληνικής κοινής γνώμης απέναντι στις γυναίκες μετανάστριες αρχίζει να διαφοροποιείται σημαντικά μετά από το τρομοκρατικό χτύπημα της 11ης Σεπτεμβρίου στην Αμερική⁶. Η Κ. μετανάστρια από την Παλαιστίνη, παρουσιάζει με γλαφυρό τρόπο αυτή την αλλαγή. Όντας η ίδια ιδιαίτερα μορφωμένη, κάνει μια ενδιαφέρουσα ανάγνωση της επίδρασης του ιστορικού αυτού γεγονότος στη ζωή των μουσουλμάνων μεταναστών, επιμένοντας ταυτόχρονα στη διάκριση ανάμεσα στο «πραγματικό» Ισλάμ και τον αραβικό τρόπο σκέψης.

«Για την Ελλάδα εδώ, τα μυαλά και τα μάτια ήταν μόνο για τις γυναίκες. Μετά την 11η Σεπτεμβρίου τα μάτια είδαν προς τους άντρες. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό. [...] Εντάξει, με κοιτούσαν, με ρώταγαν, αλλά μετά από την 11η Σεπτεμβρίου, δεν άρχιζαν να με ρωτάνε για το μαντήλι όπως πριν, όταν με έβλεπαν. Είναι ένα άλλο πράγμα... Δηλαδή πριν την 11η Σεπτεμβρίου ήταν πολύ, πώς το λένε, πολλοί άνθρωποι να προσβάλλουν το πρόσωπο του Προφήτη. Πριν πάντα έλεγαν ότι οι άντρες με το ζόρι κάνουν τις γυναίκες να φοράνε τα μαντίλια. Ήταν η αραβική άποψη. Αυτή είναι η πρώτη διαφορά. Είναι διαφορετικό να δεις κάτι από την αραβική άποψη ή να το βλέπεις απ' την ισλαμική. Πριν ήταν αραβική. Δηλαδή οι άντρες σε πιέζουν, οι άντρες δε θέλουν η γυναίκα να φαίνεται τίποτα απ' το σώμα της, γιατί ο άντρας δε φοράει μαντίλι, γιατί αυτός επιτρέπεται το καλοκαίρι να φοράει κοντομάνικα ή τζιν ή σορτσάκι, γιατί εκείνος κάνει μπάνιο και εσύ όχι, γιατί εκείνος παντρεύεται με τέσσερις γυναίκες και εσύ... Έτσι ήταν. Αυτά, τα θέματα ήταν πριν την 11η Σεπτεμβρίου».

6. Μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα στη Νέα Υόρκη, τη Μαδρίτη και το Λονδίνο, παρατηρείται στην Ευρώπη μια ενίσχυση του αντι-μουσουλμανικού αισθήματος. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται «ισλαμοφοβία» και οδηγεί στην ολοένα και μεγαλύτερη περιθωριοποίηση των μεταναστών.

Γενικότερα, παρατηρείται μια αλλαγή στην στάση του κόσμου, η οποία εκφράζεται μέσα από ένα ενδιαφέρον των Ελλήνων και των Ελληνίδων να μάθουν περισσότερα πράγματα για το Ισλάμ ως θρησκεία.

«Μετά την 11η Σεπτεμβρίου άλλαξε το θέμα. Το πρώτο, άρχισαν οι άνθρωποι από την περιέργειά τους, ήθελαν να διαβάσουν το Κοράνι. Να ξέρουν ότι αυτό που έγινε την 11η Σεπτεμβρίου, αυτό είναι πραγματικά που το λέει το Κοράνι ή όχι; Δεύτερον, άρχισαν οι άνθρωποι να διαβάσουν κάτι λίγο απ' το Ισλάμ. Γι' αυτό βλέπεις τώρα, πριν την 11η Σεπτεμβρίου έψαχνα να βρω ένα καλό βιβλίο για το Ισλάμ στα ελληνικά, δε βρήκα. Τώρα αν θα πας σε εκδότες, θα βρεις χιλιάδες βιβλία γράφουν μόνο τη λέξη Ισλάμ».

«Τώρα που είμαι εδώ, έχω αλλάξει...»

Μέσα από τις αφηγήσεις των μεταναστών με τους οποίους συζητήσαμε, αναδεικνύεται συχνά η σημασία της διατήρησης της θρησκευτικής τους ταυτότητας μέσα σε ένα περιβάλλον που είναι σχεδόν αποκλειστικά χριστιανικό. Ο Α., μετανάστης από το Πακιστάν που ζει πολλά χρόνια στην Ελλάδα, περιγράφει το ρόλο που έπαιξε το γεγονός της μετανάστευσης στην ενίσχυση της θρησκευτικής του ταυτότητας.

«Και εγώ στην αρχή δεν πήγαινα (εννοεί στο τζαμί). Είναι λίγο καιρό, περίπου δύο χρόνια που πηγαίνω συνέχεια, αλλά δεν πήγαινα. Τώρα πάω, πώς να σου πω, πηγαίνω τώρα. [...] παλιά με ενδιαφέρονε άλλα πράγματα, πώς να σου πω, και έτσι δεν είχα πολύ ηρεμία, και σκέφτηκα να κάνω αυτό. [...] Εμείς κάνουμε πέντε φορές τη μέρα προσευχή. Όταν ήμουνα στη χώρα μου και μέχρι πριν λίγο καιρό δεν έκανα. Ή κάθε Παρασκευή πήγαινα ή όταν θα είναι γιορτές που θα είναι καλές γιορτές, αλλά τώρα κάνω κανονικά προσευχή. [...] Ε, εντάξει συνήθως έτσι είναι, όταν έχουμε ανάγκες τότε κάνουμε προσευχές όλοι, ή μουσουλμάνοι ή χριστιανοί, αλλά εντάξει εγώ... δεν μπορώ να πω ότι έγινε κάτι συγκεκριμένο και... αλλά έτσι σκέφτηκα και το έκανα και τώρα προσπαθώ να το κάνω κάθε μέρα. [...] Νομίζω όταν κάποιος είναι μακριά από τη χώρα του, από αυτό που είναι, μπορεί να αισθάνεται ότι... Ας

πούμε μπορεί αν ήμουν στο Πακιστάν μπορεί να είχα αλλάξει, μπορεί και όχι. Τώρα που είμαι εδώ, έχω αλλάξει»

«...όταν κάποιος είναι μουσουλμάνος, από όπου και να είναι, είναι μουσουλμάνος»

Η θρησκευτική ταυτότητα είναι εξίσου σημαντική, αν όχι σημαντικότερη, σε σχέση με την εθνική.

«Ε..., εντάξει. Αυτό που ένιωθα και αισθάνομαι είμαι Πακιστανός, κι αυτό που είμαι μουσουλμάνος, είμαι μουσουλμάνος. Αυτό δεν έχει καμία σχέση με Πακιστάνος και μουσουλμάνος, ε..., γιατί η θρησκεία είναι κάτι άλλο, δεν είναι από πού είναι κάποιος. Ας πούμε, οι μουσουλμάνοι όλοι αυτοί, σ' όλον τον κόσμο έχουν ίδια θρησκεία, δεν έχουν διαφορετική θρησκεία, ας πούμε να πούνε μουσουλμάνος Πακιστάνος. Σας είπα όταν κάποιος είναι μουσουλμάνος, από όπου και να είναι, είναι μουσουλμάνος. (Εγώ) θέλω να είμαι και στα δύο. Πακιστανός και μουσουλμάνος. Αυτό».

«Η θρησκεία για μένα δεν πρέπει να αλλάξει με τίποτα!»

Η θρησκεία, ως βασικό συστατικό στοιχείο της εθνικής ταυτότητας, οφείλει και πρέπει να μείνει αναλλοίωτη.

«Όποιος δεν έχει θρησκεία για μένα δεν είναι άνθρωπος. Πρέπει να πιστεύεις σε κάτι. Όποιος δεν πιστεύει για μένα δεν είναι άνθρωπος, κι όποιος αλλάζει θρησκεία, δεν υπάρχει χειρότερος άνθρωπος απ' αυτόν. Γιατί άμα αλλάζει θρησκεία, μπορεί να αλλάξει στιδήποτε. Πολύ εύκολο είναι μετά να πει, αλλάζω αυτό, αλλάζω το ένα, το άλλο. Η θρησκεία για μένα δεν πρέπει να αλλάξει με τίποτα!».

Οι μετανάστες συχνά εκφράζουν ένα φόβο όσον αφορά στη διατήρηση της διακριτής θρησκευτικής -άρα και εθνικής- τους ταυτότητας, κυρίως σε

σχέση με τις νεότερες γενιές. Ο φόβος αυτός είναι και ένας από τους κύριους λόγους για τους οποίους ορισμένες οικογένειες των μεταναστών εξακολουθούν να είναι χωρισμένες με τον άντρα να ζει και να δουλεύει στην Ελλάδα και τη σύζυγο και τα παιδιά να παραμένουν στη χώρα καταγωγής.

«Με φοβίζει. Ναι. Με φοβίζει λίγο αυτό το πράμα. Ε, τώρα, δε μπορώ να πω τι θα κάνω γι' αυτό το θέμα αλλά με φοβίζει, ναι. Όχι μόνο σε μένα, αυτό φοβίζει σε όλους. Ε, αυτό φοβίζει σε όλους που ζούνε εδώ. Το παιδί μου θα μεγαλώσει και στο Πακιστάν και στην Ελλάδα και οπουδήποτε, αυτό θα κάνει τα δικά του, δηλαδή ότι θα έρθει στο μυαλό του. Εγώ που είμαι μουσουλμάνος θα προσπαθήσω να κάνει κι αυτός πράματα που κάνουν οι μουσουλμάνοι, που απαγορεύει η θρησκεία να μη το κάνουν. Θα προσπαθήσω να κρατήσει τη θρησκεία του. Αυτό. Γι' αυτό το λόγο.»

«Πίστη νομίζω είναι κάτι που μεγαλώνει μαζί σου»

Νεότεροι σε ηλικία μετανάστες διαφωνούν τόσο με τη δημόσια εικόνα των μουσουλμάνων όσο και με τον φανατισμό και την αυστηρή τήρηση του τελετουργικού τυπικού. Χαρακτηριστικά, ο Μ. από το Ιράν αναφέρει:

«Κι αυτοί που είναι μια ζώνη γύρω μας (εννοεί τις χώρες γύρω από το Ιράν), εγώ έτσι τους είχα πει, και πάλι θα τους πω, εσείς μας κάνατε ρεζίλι πραγματικά. Τώρα εντάξει είμαστε 2007 παιδιά, τι ρούχα είναι που φοράς εσύ; Τι είναι μούσι και μουστάκι μέχρι εδώ; Όταν σε βλέπουνε νομίζουνε ότι όλοι οι μουσουλμάνοι έτσι πρέπει να είναι. Εσύ εντάξει στη χώρα φόρα αυτό το ρούχο. Είσαι ελεύθερος να... Τι, θέλεις να κάνεις διαφήμιση; [Με ενοχλεί] πάρα πολύ, πάρα πολύ. Γιατί εμείς δεν είμαστε τέτοιοι άνθρωποι.»

Γιατί ξέρετε ποτές δεν έχω κάνει νηστεία, γι' αυτό δεν είχα πρόβλημα, ούτε στη Περσία, ούτε εδώ. Εγώ δεν εννοώ αν ένας καλός πρέπει να κάνει αυτό κι αυτό, νηστεία. Αν κάποιος τα ξέρει νηστεία γιατί είναι, δεν είναι για θρησκεία, νηστεία κάνει καλό για οργανισμό σου. Εντάξει, ένας που το βλέπει σαν προσευχή, εγώ το σέβομαι...

Και τώρα κάνω ευχή μου, όχι όπως κάνουνε οι άλλοι, μπορεί όταν περπατάω να κάνω ευχή μου, έτσι; Κάπου βλέπω τέτοιο θέα, βλέπει ότι μ' αρέσει και κάνω μια ευχή. Εδώ σας είπα, βλέπω αλλιώς και πραγματικά με έχοννε βοηθήσει οι διαφορές που βλέπω, νομίζω τώρα καλύτερα βλέπω ο Θεός ποιος είναι και κάποτε που άκουγα από άλλους [...] Πίστη νομίζω είναι... κάτι που μεγαλώνει μαζί σου. Άμα απ' την αρχή σου είχανε πει πίστη, Θεός, κόσμος, άνθρωπος, κι έχεις μεγαλώσει μ' αυτά τα λόγια και λέξεις, σιγά σιγά κι εσύ φεύγεις [από κει] για να μαθαίνεις περισσότερα. [...] Εγώ να σας πω, απ' το Ισλάμ μάθαινα μερικά πράματα, μας είχανε πει αλλιώς για Χριστό, και ήρθα εδώ, άκουσα, κι ακούω συχνά, μόλις άκουσα εδώ, εντάξει, κάνεις λίγο το μυαλό σου σύγκριση και μετά λες εντάξει, τώρα δίκαιο είναι αυτό, αυτό λέει πιο σωστά. Κι από δω μαθαίνεις άλλα πράματα. Και μπορεί αύριο να πάω Ισραήλ, ακούω αυτοί τι λένε, και το σέβομαι και πιστεύω κι αυτό».

«...αυτός ήρθε μουσουλμάνος και μπήκε χριστιανός και το φτιάξανε»

Οι μουσουλμάνοι μετανάστες στην Ελλάδα έχουν τρία βασικά αιτήματα από το Κράτος και την ελληνική Εκκλησία. Η πρώτη και καθοριστική ανάγκη τους έχει να κάνει, φυσικά, με τη νομιμοποίησή τους. Ως προς αυτό, οι μετανάστες αναφέρουν περιπτώσεις αλλαγής του θρησκευμένου να ξεπεράσουν πρακτικούς σκοπέλους και να αποκτήσουν τα πολυπόθητα χαρτιά!

«Εγώ θέλω να μείνω εδώ πάντα, δεν έχω πρόβλημα αν μου πουν να μείνω, μπορώ να μείνω πάντα εδώ, αλλά τι θα γίνει; Να έχω το χαρτί δηλαδή. Όχι να μείνω χωρίς χαρτιά και χωρίς τίποτα, να έχω δηλαδή λίγο βεβαίωση σε κάτι. [...] Ο (λέει ένα όνομα) του έδωσαν ένα διαβατήριο που είναι έτοιμο, που είναι ελληνικό διαβατήριο κι αυτός εντάξει, που είναι 16 χρονών και που... Αλλά αυτός ήρθε μουσουλμάνος και μπήκε χριστιανός και το φτιάξανε. Ήθεε μουσουλμάνος και πήγαν εκεί στον παπά και έγινε χριστιανός, και μετά γρήγορα το έφτιαξε...»

«Και ήρθαν εδώ (αναφέρεται σε μετανάστες από το Αφγανιστάν) και είδαν τα πράγματα (εννοεί τις πρακτικές δυσκολίες) και άλλαξαν, δηλαδή μπήκανε στο τέτοιο..., έγιναν χριστιανοί και φόρεσαν το σταυρό».

«...στην αρχή που ήρθαμε εδώ, ερχόντουσαν στο σπίτι, ... μας λέγανε να σας βαφτίσουμε, θα σας δώσουμε τα χαρτιά κι αυτά...»

Μουσουλμάνοι μετανάστες που ζουν πάνω από δέκα χρόνια στην Ελλάδα θυμούνται με πικρία κάποιες έντονες προσπάθειες προσηλυτισμού τους.

«Ας πούμε, στην αρχή που ήρθαμε εδώ, ερχόντουσαν στο σπίτι, τώρα δεν θυμάμαι τι ήταν αυτοί, μας λέγανε να σας παντρεύουμε εδώ, να σας βαφτίσουμε, θα σας δώσουμε τα χαρτιά κι αυτά, μου λέγαν κι εμένα αυτά τα πράγματα, θα σου βρούμε ωραία γυναίκα, θα παντρευτείς εδώ, ε..., θα σου βρούμε δουλειά... Με ενοχλούσανε. Γιατί μας πιέζανε να διαβάσουμε τα βιβλία τους, όχι πιέζανε, εντάξει τους λέγανε ότι εμείς δε θέλουμε κι αυτοί επιμείνανε ότι πρέπει να διαβάσετε, να δείτε, μπορεί να σας αρέσει αυτό, να σας αρέσει εκείνο και αυτοί ερχόντουσαν συνέχεια ας πούμε. Εντάξει, μιλάγανε με ευγενικό τρόπο, αλλά εντάξει...»

**«Εγώ πρώτο που ζήταγα, τζαμί.
Να γίνει ένα τζαμί εδώ στην Αθήνα»**

Δύο ακόμα βασικά αιτήματα των μουσουλμάνων μεταναστών στην Αθήνα είναι η ανέγερση ενός μεγάλου κεντρικού τεμένους για όλους τους μουσουλμάνους, καθώς και η κατασκευή ενός νεκροταφείου. Εν προκειμένω, κάνουν συχνά σύγκριση με ό,τι συμβαίνει τόσο στις χώρες καταγωγής τους όσο και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

«Εγώ πρώτο που ζήταγα τζαμί. Να γίνει ένα τζαμί εδώ στην Αθήνα. Γιατί ας πούμε εδώ ζουν πάρα πολλοί μουσουλμάνοι, πρέπει να υπάρχει ένα τζαμί, που να ξέρουμε όλοι ότι ο καθένας

ας πούμε μπορεί να πάει εκεί για παράδειγμα. Να μην είναι ούτε από Πακιστάν, ούτε από Αίγυπτο, ούτε από Μπαγκλαντές, ούτε από κάποια άλλη χώρα, να θεωρούμε ότι όλοι για όλους και όποιος θέλει μπορεί να πάει εκεί. Και νομίζω τώρα, νομίζω μόνο στην Ελλάδα να μην υπάρχει τέτοιο τζαμί. Ειδικά στην Ευρώπη, σε κάθε πόλη υπάρχει. Ας πούμε εγώ είχα πάει στο Χονγκ Κονγκ, εκεί υπάρχει πολύ μεγάλο. Και στο κέντρο. Στο κέντρο μέσα, εκεί που είναι κέντρο. Και στην Αγγλία έτσι είναι, και στην Γερμανία. Μου φαίνεται πολύ περίεργο, δηλαδή όταν ήρθα εδώ στην Ελλάδα και άκουσα ότι δεν επιτρέπει το κράτος ή δεν θέλουνε... αισθανόμουνα ότι γιατί ας πούμε, στο Πακιστάν υπάρχουνε πολλές χριστιανικές εκκλησίες, μπορώ να σας πω ότι κάθε πόλη μπορεί να έχει εκκλησία, μπορεί να μη πιστέψετε εσείς τώρα, αλλά υπάρχουν εκκλησίες, δε τους ενοχλεί κανένας ας πούμε, μουσουλμάνοι δεν τους ενοχλούν, δικά τους που είναι γιορτές, Χριστούγεννα ή Πάσχα, αυτοί που... ας πούμε στην γειτονιά μας είχαμε χριστιανούς κι αυτοί μας στείλανε φρούτα, διάφορα πράματα, στις γιορτές. Κι εμείς τους στέλναμε. Εννοώ ότι μου φάνηκε πολύ περίεργο όταν ήρθα εδώ έμαθα ότι δεν έχει τζαμί εδώ».

«...εμείς στο Πακιστάν, μέχρι που βγαίνει και βουλευτής από τους χριστιανούς!»

«...Αφού αυτά τα πράματα σκεφτόμουνα, ότι εμείς στο Πακιστάν, μέχρι που βγαίνει και βουλευτής από τους χριστιανούς! Εδώ γιατί να μην υπάρχει ένα τζαμί. Που λέμε ότι εδώ υπάρχει ελευθερία κι αυτά κι αυτά, όταν λέμε ελευθερία...»

«...δεν απαγορεύεται για μας να πάμε στην εκκλησία, εμείς πιστεύουμε τζαμί είναι σπίτι του Θεού, και εκκλησία είναι σπίτι του Θεού.»

«Εγώ εχθές άκουσα από το Αμερική, ο ένας ξάδερφός μου είναι εκεί. Εκεί που μένει αυτό το περιοχή δεν έχει τζαμί. Λέω που πας; Που πηγαίνετε; Λέει, εκεί είναι μια εκκλησία, και έχουμε πάει ένα χώρο από την εκκλησία, εκεί κάνουμε. Και δεν είναι,

δεν απαγορεύεται για μας να πάμε στην εκκλησία, εμείς πιστεύουμε τζαμί είναι σπίτι του Θεού, και εκκλησία είναι σπίτι του Θεού. Για μας δυο είναι. Το πιστεύουμε, δεν είναι στοπ να πάμε!».

«Γιατί εγώ να κάνω την προσευχή μου σε ένα υπόγειο; [...] Αυτό κάνει απόσταση.»

«Τώρα ζητάνε οι μουσουλμάνοι που είναι εδώ, πόσα χρόνια, να γίνει ένα τζαμί, αλλά... Σήμερα, αύριο, αύριο, θα δούμε, θα, θα, θα, θα, θα. Αυτό το θα, θα, θα, πώς το λένε, κάνει το μουσουλμάνο που μένει εδώ στην Ελλάδα να βλέπει ότι είναι κάτω. Γιατί εγώ να κάνω την προσευχή μου σε ένα υπόγειο; Γιατί να μην την κάνω σε ένα κανονικό τζαμί; Όπως κάνουν σε όλη την Ευρώπη! Δηλαδή, αφού στην Αμερική ο κύριος Μπους λέει ότι να κάνουμε τζαμιά. Φαντάσου! Και εδώ όχι. Αυτό κάνει απόσταση. Τι σημαίνει αυτό; Ο μουσουλμάνος νιώθει ότι αυτός ο άνθρωπος με μισεί. Γι' αυτό πρέπει να τους αποφεύγω λίγο».

Όσον αφορά την ταφή των νεκρών, η μεταφορά του σώματος στη χώρα καταγωγής προκειμένου να ταφεί σύμφωνα με τις εκάστοτε νεκρικές τελετουργικές πρακτικές αποτελεί μια συνηθισμένη πρακτική των μουσουλμάνων μεταναστών που ζουν στη χώρα. Αυτό συμβαίνει κυρίως διότι δεν έχει ολοκληρωθεί η οικογενειακή συνένωση. Παρόλα αυτά, η κατασκευή του μουσουλμανικού νεκροταφείου θεωρείται σημαντική για όσους ζουν στη χώρα με την οικογένειά τους.

«Ε..., εγώ [...] αν κάτι γίνεται μαζί μου, για παράδειγμα, επειδή όλοι οι δικοί μου είναι στο Πακιστάν, ήθελα να πάω στο Πακιστάν. Έτσι είναι, αυτό ισχύει για όλους. Γιατί οι οικογένειές τους είναι πίσω. Αυτοί μόνο ας πούμε που είναι όλη η οικογένεια εδώ, για παράδειγμα, κάπως νομίζω λύνεται αυτό το πράγμα, δε χρειάζεται να στείλουν πίσω, γιατί αυτοί ζουν εδώ σαν μια οικογένεια και γι' αυτούς θα είναι πιο εύκολο. Για μας που είμαστε μόνοι ας πούμε, ή ας πούμε που είμαι εγώ που οι γονείς μου είναι στο Πακιστάν για παράδειγμα, για μένα δε λέει τίποτα, ούτε αυτοί που είναι σα και μένα. Όμως θα είναι μία ευκολία

νομίζω, θα είναι καλύτερα ας πούμε να υπάρχει και τζαμί και νεκροταφείο».

Η κυρίαρχη, λοιπόν, πρακτική των μουσουλμάνων μεταναστών είναι η μεταφορά και ταφή των νεκρών στη χώρα καταγωγής τους. Αυτό σημαίνει πως οι τελετουργικές πρακτικές που αφορούν την προετοιμασία του νεκρού, και που διαφέρουν ανάλογα με την εθνο-πολιτισμική ομάδα στην οποία ανήκουν οι μετανάστες, πρέπει να ολοκληρωθούν πριν από το ταξίδι. Για τους Πακιστανούς, η προετοιμασία αυτή παραδοσιακά τελείται μέσα στο τζαμί. Ωστόσο, κάτι τέτοιο είναι πολύ δύσκολο να συμβεί στα τζαμιά της Αθήνας, όπου δεν υπάρχει η κατάλληλη υποδομή. Έτσι, οι μετανάστες αναγκάζονται συχνά να μεταφέρουν τους νεκρούς στα σπίτια, όπου και πάλι οι συνθήκες δεν είναι κατάλληλες. Ο Α. περιγράφει τις δυσκολίες που συναντούν οι μουσουλμάνοι στην τέλεση αυτής της νεκρικής τελετουργίας.

«Όταν πεθάνει κάποιος μουσουλμάνος πρέπει να τον κάνουν ένα μπάνιο. Και του φοράνε άσπρα ρούχα. Άσπρα, λευκά. Βαμβακερά. Αυτό είναι ένα πάρα πολύ μεγάλο πρόβλημα στην Ελλάδα, γιατί πρέπει να φέρνει [...] από το νεκροτομείο να μεταφέρει στο τζαμί ή κάπου σε χώρο που δεν κατοικείται η περιοχή. Περισσότερο προτιμάμε αυτά γιατί όταν έρχεται εδώ στο κέντρο και κάνουνε σπίτι, τον φέρνουνε και μετά τους δίνουνε μπάνιο όταν βλέπει ο γείτονας έξω αυτό το αυτοκίνητο των τελετών, φωνάζει την αστυνομία. Γίνονται αυτά πολύ. Δεν το θέλουνε, φοβούνται. Δημιουργεί φόβο. Αλλά για τους μουσουλμάνους δεν υπάρχει αυτός ο φόβος. Να τον πλύνουνε και μετά τους φοράνε τα άσπρα ρούχα που λέγονται καφιν. Αυτά πρέπει να είναι απαραίτητα. Και μετά βάζουν μέσα στο κουτί με τα απαραίτητα υλικά γενικά για να μη χαλάει το σώρο του νεκρού. [...] (Τον πλένουν) σε απλό. Μπορεί να είναι σπίτι, καμιά αυλή. Στο νερό. Εντάξει; Αλλά δυσκολεύει. Υπάρχουνε πολλές καταγγελίες. Πηγαίνουν, Νέα Ιωνία άμα είδε ο γείτονας, ε είναι προβλήματα. Η αστυνομία μετά λέει εντάξει. Άλλη φορά δεν πρέπει να γίνει. Ακόμα και έγιναν σε διάφορους χώρους λατρείας που είχαν εξηγήσει, που μπορούν να πάνε εκεί, αλλά οι χώροι λατρείας βρίσκονται σε κατοικημένη περιοχή. Λοιπόν δυσκολεύει όταν φτάνει το αυτοκίνητο τελετών. Και τώρα προτιμάμε εμείς να

γίνεται εκεί στο Ρέντη. Γιατί εκεί δεν είναι μόνο κατοικίες, υπάρχουνε και εργοστάσια που κλείνουνε μετά το μεσημέρι, απόγευμα. Εκεί γίνεται πιο εύκολα αυτό. Είναι μια δυσκολία αυτή, όταν μεταφέρουνε τους νεκρούς από το τελετών για να τους πλύνουνε. Είναι μεγάλη δυσκολία όταν με Πακιστανοί. Νομίζω το ίδιο και άλλοι μουσουλμάνοι. (Τους πλένουμε) επειδή τους στέλνουμε με το κοντί. Δε μπορούν να ανοίγουν το κοντί μετά από 3 μέρες εκεί στη χώρα και να τους πλένουνε. Να είναι έτοιμος. Και γίνεται σε τζαμί, γίνεται προσευχή. Τους πλένουνε, τους βάζουν μέσα στο κοντί και μετά τους βάζουνε μπροστά και κάνουνε προσευχή. Όπως γίνεται προσευχή, όπως έπρεπε. Πριν τον θάψουνε. Κι αυτά γίνονται εδώ. Σε όλα τα τζαμιά. [...] Στο Περιστέρι. Πηγαίνουνε κι εκεί που υπάρχει χώρος, αυλή που πλένουν χέρια και έρχεται ο κόσμος πριν ξεκινήσει η προσευχή, εκεί υπάρχει ένα σαν αυλή και εκεί πηγαίνουν τους νεκρούς».

«Ομόνοια είναι κοντά κι έχουμε μαγαζιά δικό μας»

Αξίζει να σημειωθεί ότι, για τους μουσουλμάνους μετανάστες, η ανέγερση και λειτουργία ενός κεντρικού τεμένους δεν σημαίνει την κατάργηση των μικρότερων τζαμιών που λειτουργούν αυτή τη στιγμή στην πόλη της Αθήνας. Οι ίδιοι επιλέγουν τα τζαμιά που θα προσευχηθούν κυρίως με γνώμονα την εγγύτητα στον τόπο διαμονής τους αλλά και με βάση την εθνική-εθνοτική τους προέλευση.

«Εγώ κάθε βδομάδα, Σάββατο Κυριακή λεύτερος είμαι, χωρίς δουλειά, και Ομόνοια είναι κοντά κι έχουμε μαγαζιά δικό μας. Κι εκεί πηγαίνουμε και αγοράζουμε πράματα κι εκεί είναι τζαμί. Είναι μακριά άμα θέλω να πάω Πειραιά ή Ελευσίνα».

«...για να σπάσει αυτός ο πάγος, πρέπει η Εκκλησία να δώσει χέρι πρώτα. Γιατί η δύναμη δεν είναι με τον μουσουλμάνο. Η δύναμη είναι με την Εκκλησία.»

Οι μουσουλμάνοι μετανάστες με τους οποίους συνομιλήσαμε πιστεύουν ότι, εκτός από το Κράτος, και η ελληνική Εκκλησία έχει τη δύναμη να ανταποκριθεί στα αιτήματά τους και να προωθήσει την αρχή της συνύπαρξης.

Ωστόσο, επειδή υπάρχουν αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό της όσο και γενικότερα στην ελληνική κοινωνία, δεν έχουν προχωρήσει ζητήματα όπως, για παράδειγμα, η κατασκευή του τεμένους.

«Γι' αυτό σου λέω ότι αν η Εκκλησία πραγματικά θέλει αυτό που είναι ο τίτλος της έρευνας, να γίνει επαφή, όχι μόνο επαφή στην τηλεόραση κτλ. Να είναι καθημερινή. Να νιώθει αυτός ο ξένος ότι η Ελλάδα έγινε σαν πατρίδα του. Και κάτι άλλο. Ο μουσουλμάνος, όσο να τον πάρεις με το χέρι κοντά στο χριστιανό, θα καταλαβαίνει τη θρησκεία του και εκείνος θα καταλαβαίνει. Αυτός ο πάγος θα σπάσει. Εγώ πιστεύω ότι για να σπάσει αυτός ο πάγος πρέπει, η Εκκλησία να δώσει χέρι πρώτα. Γιατί η δύναμη δεν είναι με τον μουσουλμάνο. Η δύναμη είναι με την Εκκλησία. Είναι σαν να έχεις ένα μωρό εδώ. Περιομένεις εσύ το μωρό να σου δώσει το χέρι του ή εσύ θα του δώσεις το χέρι σου; Και στο κάτω-κάτω η εξουσία είναι στα χέρια σου. Δεν είναι στα χέρια του».

«...έχω ακούσει και στο ραδιόφωνο, και στη τηλεόραση ας πούμε, μερικοί παπάδες που λέγανε ότι δεν πρέπει να υπάρξει τζαμί. Εγώ νομίζω ότι από αυτούς εξαρτάται. Από την Εκκλησία, την ελληνική Εκκλησία ας πούμε».

Εκτός από τα πρακτικά ζητήματα, η ελληνική Εκκλησία έχει τη δυνατότητα και πρέπει να παίξει θετικό ρόλο στη διαμόρφωση της κατάλληλης νομοθεσίας για τη δίκαιη κοινωνική ένταξη των μεταναστών στην Ελλάδα.

«The Church, because it's the Church, is very strong, and I think it has more responsibility than the Muslims themselves, but this does not mean that they don't have responsibility. They have to coexist [...]. So the Church has a role to make it easier for these people to integrate into society [...]. It should play a positive role, not just for the immigrants but also for the state-to help the state find a suitable model for integration. [...] I think the Church in Greece can do many many things. Because, the Church in Greece is not like other Churches. It is more strong».

Παράρτημα Ι

Παρουσίαση του Κέντρου Συμπαράστασεων Παλινοστούντων Μεταναστών

Κατά τη δεκαετία του '70, το ρεύμα παλιννόστησης των Ελλήνων μεταναστών της Δυτικής Ευρώπης ήταν πολύ μεγάλο: αρκεί να αναφερθεί ότι μέχρι το 1978 είχαν επιστρέψει στην Ελλάδα περίπου 700.000 μετανάστες. Η απόφασή τους αυτή συνδέεται μεταξύ άλλων με τις προσδοκίες που προκάλεσε η μεταπολίτευση του 1974 καθώς και με την οικονομική ύφεση στην Δύση εξαιτίας της πετρελαϊκής κρίσης του 1973. Οι μετανάστες, αν και επέστρεψαν στην πατρίδα τους με πολλά όνειρα και ελπίδες, ήρθαν αντιμέτωποι με μια πραγματικότητα πολύ διαφορετική από αυτή που ανέμεναν. Η κρατική διοίκηση δεν ήταν απλά απροετοίμαστη να ανταποκριθεί στα κοινωνικά, οικονομικά, εκπαιδευτικά, ασφαλιστικά, νομικά και ιατρικά προβλήματά τους, αλλά αποδείχθηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα, αν όχι ανίκανη, πάντως απρόθυμη να αντιληφθεί το εύρος τους. Η Πολιτεία αντιμετώπιζε τους παλινοστούντες σαν προνομιούχους και επιτυχημένους, και, κατά συνέπεια, η πολιτική της περιοριζόταν στην παροχή μερικών δασμολογικών απαλλαγών.

Το κενό αυτό κατανόησης και υποστηρικτικών υπηρεσιών επιχειρήθηκε να καλυφθεί με την ίδρυση του Κέντρου Συμπαράστασεως Παλινοστούντων Μεταναστών (ΚΣΠΜ). Το ΚΣΠΜ συστήθηκε το 1978, ως υπηρεσία της Ιεράς Συνόδου της Εκκλησίας της Ελλάδος με ένα τριπλό στόχο, που απεικονίζεται και στο Καταστατικό του, καθώς και στην διάρθρωσή της σε τρία κύρια Τμήματα: το Τμήμα Μελετών και Ερευνών, το Τμήμα Κοινωνικών Εφαρμογών και το Τμήμα Νομικής Προστασίας.

1. Τμήμα Μελετών και Ερευνών

Τα ιδρυτικά στελέχη του ΚΣΠΜ θεωρούσαν ότι οι υποστηρικτικές υπηρεσίες προς τους παλινοστούντες δεν είναι δυνατόν να οργανωθούν σωστά αν δεν έχουν προηγουμένως διερευνηθεί οι πραγματικές ανάγκες και τα προβλήματα αυτών που επρόκειτο να επωφεληθούν από αυτές. Κατά συνέπεια, ως πρωταρχικός στόχος έθεσαν την έρευνα του φαινομένου της μετανάστευσης και της παλιννόστησης. Οι κοινωνικές και λοιπές υπηρεσίες του ΚΣΠΜ καθορίστηκαν ύστερα από έρευνα σε δείγμα 500 παλινοστούντων μεταναστών που επέστρεψαν από την Γερμανία και εγκαταστάθηκαν στην Βόρεια Ελλάδα.

Το Τμήμα Μελετών και Ερευνών του ΚΣΠΜ συνεχίζει μέχρι σήμερα να παρακολουθεί τις αλλαγές που συντελούνται στο μεταναστευτικό φαινόμενο, ώστε οι υποστηρικτικές υπηρεσίες του να εξασφαλίζουν τον υψηλότερο δυνατό βαθμό ανταποκρισιμότητας, να προσαρμόζονται δηλαδή συνεχώς στις πραγματικές ανάγκες των επωφελούμενων.

Μετά το 1994, η έρευνα επεκτάθηκε και στα θέματα που σχετίζονται με τους οικονομικούς μετανάστες, νόμιμους και αδήλωτους, τους πρόσφυγες, τους αιτούντες άσυλο και τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Τα αποτελέσματα των ερευνών χρησιμεύουν όχι μόνο στον προσδιορισμό των τρόπων παρέμβασης των υποστηρικτικών υπηρεσιών του ΚΣΠΜ, αλλά και στην εκπόνηση προτάσεων μεταναστευτικής και προσφυγικής πολιτικής προς τις Ελληνικές και Κοινοτικές Αρχές, προκειμένου να βελτιωθεί το υπάρχον θεσμικό πλαίσιο.

Το Τμήμα Μελετών και Ερευνών έχει επιπλέον την ευθύνη για την επεξεργασία προτάσεων προγραμμάτων που υποβάλλονται για χρηματοδότηση, κυρίως προς την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Τέλος, το Τμήμα αυτό παρακολουθεί την υλοποίηση των εγκρινομένων προγραμμάτων και διεξάγει την αξιολόγησή τους.

2. Τμήμα Κοινωνικών Εφαρμογών

Το Τμήμα αυτό είχε αρχικά ως έργο την υποστήριξη των παλιννοστούτων μεταναστών από την Γερμανία, ώστε να αντεπεξέλθουν στα προβλήματα που προκύπτουν κατά την επιστροφή και επανένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Οι προσφερόμενες υπηρεσίες αφορούν στην παροχή πληροφοριών, στην ψυχολογική ή και ψυχιατρική συμβουλευτική, στην κοινωνική εργασία με μεμονωμένα άτομα ή με ομάδες, στην στήριξη κατά την αναζήτηση εργασίας και στην διεκπεραίωση υποθέσεων των παλιννοστούτων τόσο με τις ελληνικές όσο και με τις γερμανικές Αρχές.

Από το 1990 οι υπηρεσίες του Τμήματος αυτού έχουν επεκταθεί και απευθύνονται και προς τους αλλοδαπούς μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο.

3. Τμήμα Νομικής Προστασίας

Η διαχείριση των ασφαλιστικών, συνταξιοδοτικών, καθώς και άλλων νομικών υποθέσεων που εκκρεμούν στις χώρες που εργάστηκαν οι παλιννοστούντες, θεωρείται διαδικασία ιδιαίτερα απαιτητική. Η δυσκολία διαχείρισης των υποθέσεων αυτών έγκειται στα εξής:

- Από νομική άποψη, οι ασφαλιστικές υποθέσεις των παλιννοστούντων είναι ιδιαίτερα περίπλοκες, καθώς η διευθέτησή τους άπτεται τόσο της νομοθεσίας της χώρας υποδοχής -εν προκειμένω της ελληνικής- όσο και των συχνά μεταβαλλόμενων νομικών ρυθμίσεων της χώρας όπου εργάσθηκαν και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Οι παλιννοστούντες μετανάστες κατά κανόνα δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους. Προκειμένου να ενημερωθούν γι' αυτά, οφείλουν να επικοινωνήσουν με τους ασφαλιστικούς φορείς των χωρών, όπου έχουν κατοχυρώσει τα ασφαλιστικά τους δικαιώματα. Όμως η επικοινωνία αυτή διεξάγεται τηλεφωνικώς ή δι' αλληλογραφίας, και φυσικά όχι στη μητρική τους γλώσσα.
- Τα επαρχιακά κυρίως υποκαταστήματα του ΙΚΑ και του ΟΓΑ δεν είναι συνήθως επαρκώς ενημερωμένα για τα ισχύοντα, ή δεν είναι σε θέση να παρακολουθήσουν τις συνεχείς αλλαγές στην αλλοδαπή και ευρωπαϊκή νομοθεσία. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι καθυστερήσεις που προκαλούνται μπορεί να οδηγήσουν στο να χαθούν οι προθεσμίες -κάτι που συνεπάγεται την απώλεια κεκτημένων δικαιωμάτων, όπως είναι τα συνταξιοδοτικά.
- Ιδιαίτερα πολύπλοκες είναι και οι υποθέσεις συντάξεων αναπηρίας: Αφενός, διότι η απόκτηση του δικαιώματος για σύνταξη αναπηρίας προϋποθέτει ότι έχει αποδειχθεί η σύνδεση της ασθένειας ή της αναπηρίας με τις συνθήκες εργασίας και, αφετέρου, διότι η χορήγησή της προβλέπεται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, ενώ η ανανέωσή της απαιτεί επιπλέον διαδικασίες. Αξίζει να τονιστεί ότι τα θέματα συντάξεων αναπηρίας αλλά και γήρατος συχνά προκύπτουν πολλά χρόνια μετά την παλιννόστηση των ενδιαφερομένων και κατά συνέπεια οι τελευταίοι έχουν χάσει τους δεσμούς τους με τη χώρα όπου είχαν μεταναστεύσει.

Όπως βεβαιώνουν οι Γερμανικές Αρχές, από τις 10.000 αιτήσεις συνταξιοδότησης παλιννοστούντων που δέχεται ετησίως ο Γερμανικός Ασφαλιστικός Φορέας (LVA), οι 4.000 κατατίθενται διαμέσου της υπηρεσίας του ΚΣΠΜ. Μάλιστα, οι τελευταίες είναι οι μόνες που υποβάλλονται εμπρόθεσμα, με πλήρη δικαιολογητικά, με αποτέλεσμα να μην προκαλούνται προβλήματα στις Γερμανικές Αρχές και οι υποθέσεις να διευθετούνται χωρίς καθυστερήσεις.

Βεβαίως, έχουν σημειωθεί περιπτώσεις όπου ο Γερμανικός Φορέας αμφισβητεί τα ασφαλιστικά δικαιώματα του αιτούντα. Στις περιπτώσεις αυτές, η Υπηρεσία μας προσφεύγει στα αρμόδια Γερμανικά Κοινωνικά Δικαστήρια, εάν δε και αυτά απορρίψουν τις προσφυγές και ενστάσεις μας,

παραπέμπουμε την υπόθεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο. Μέχρι σήμερα, περισσότερες από 100 υποθέσεις έχουν προωθηθεί στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, από τις οποίες σχεδόν όλες είχαν θετική κατάληξη.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι, πριν από 20 χρόνια, το ΚΣΠΜ ήταν αυτό που άνοιξε το δρόμο για την διεκδίκηση και απονομή συντάξεως σε άτομα, τα οποία κατά την Κατοχή εργάστηκαν σε Στρατόπεδα Συγκέντρωσης.

Υπηρεσίες προς αλλοδαπούς μετανάστες, αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες

Όταν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 άρχισε να διογκώνεται η εισροή αλλοδαπών μεταναστών προς την Ελλάδα, το ΚΣΠΜ επέκτεινε την προσφορά αναλόγων υπηρεσιών προς τους αλλοδαπούς μετανάστες και πρόσφυγες. Μάλιστα, για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των υποθέσεών τους ιδρύθηκε το 1994 και ένα ιδιαίτερο γραφείο, το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων (ERP)

Για τη οργάνωση και λειτουργία του ERP χρησιμοποιήθηκε η γνώση και η εμπειρία του ΚΣΠΜ, προσαρμοσμένη βεβαίως στις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των αλλοδαπών μεταναστευτικών πληθυσμών.

Το μεγαλύτερο μέρος των προφερόμενων υπηρεσιών του ERP εντάσσεται στο πλαίσιο εφαρμογής Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων. Ανάμεσα στις υπηρεσίες που προσφέρθηκαν ή προσφέρονται είναι οι εξής:

- Η λειτουργία ξενώνων για πρόσφυγες και για γυναίκες που βρίσκονται σε κίνδυνο
- Η διεξαγωγή μαθημάτων εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας
- Η κοινωνική και ψυχολογική στήριξη
- Η παροχή πληροφόρησης για τη διαδικασία πιστοποίησης των πτυχίων των αλλοδαπών
- Η συνηγορία ενώπιον των Αρχών προς υπεράσπιση και κατοχύρωση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσφύγων και μεταναστών
- Η νομική συμβουλευτική προς τους μετανάστες που ενδιαφέρονται να υπαχθούν στη διαδικασία νομιμοποίησης ή που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να παραμείνουν σε αυτή
- Η νομική υποστήριξη των αιτούντων ασύλου προκειμένου να προωθηθεί το αίτημά τους
- Η νομική υπεράσπιση σε περιπτώσεις παραβιάσεων των εργασιακών δικαιωμάτων των μεταναστών και προσφύγων

- Η διοργάνωση και διεξαγωγή σεμιναρίων κατάρτισης σε θέματα προσφυγικού δικαίου προς τις Αρχές και τους νομικούς των παραμεθόριων περιοχών
- Η πραγματοποίηση δράσεων ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης πάνω σε θέματα μετανάστευσης μέσω της παραγωγής ειδικών εντύπων και CD-Rom, της αρθρογραφίας σε ευρείας κυκλοφορίας εφημερίδες και της διοργάνωσης ημερίδων και διαπολιτισμικών εκδηλώσεων
- Η στήριξη δήμων που επιθυμούν να συστήσουν στις υπηρεσίες τους γραφεία εξυπηρέτησης αλλοδαπών

Υλοποιούμενα Προγράμματα για αλλοδαπούς μετανάστες και πρόσφυγες

Το ΚΣΠΜ-ERP υλοποιεί αυτή τη στιγμή τρία προγράμματα:

- Ένα πρόγραμμα στο πλαίσιο του Έργου «Ευρωπαϊκό Έτος Ίσων Ευκαιριών για Όλους (2007)» με τίτλο «Αναζητώντας τόπους συνύπαρξης» με στόχο αφενός, την μελέτη των διακρίσεων που υφίστανται οι μουσουλμάνοι που κατοικούν και εργάζονται στον δήμο Αθηναίων και, αφετέρου την προώθηση του σεβασμού της διαφοράς του «θρησκευτικά άλλου».
- Ένα ερευνητικό πρόγραμμα στο πλαίσιο του Κοινοτικού Προγράμματος Agis με στόχο τη μελέτη της ζήτησης υπηρεσιών που προσφέρουν εξαναγκαστικά εκπορνευόμενες γυναίκες (σε Ελλάδα, Κύπρο και Γερμανία). Το ΚΣΠΜ έχει τον συντονισμό του ερευνητικού αυτού προγράμματος.
- Ένα Πρόγραμμα συγχρηματοδοτούμενο από Ευρωπαϊκό Ταμείο Προσφύγων (ERF, Ελλάδα 2006) και το Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης με στόχο την νομική υποστήριξη αιτούντων άσυλο και ατόμων που χρήζουν Διεθνούς Προστασίας στο πλαίσιο της εθνικής διαδικασίας ασύλου.

Το ΚΣΠΜ διατηρεί Γραφεία τόσο στην Αθήνα (Ιασίου 1, 11521, Αθήνα, τηλ. 210 7272270, φαξ 210 7295928), όσο και στη Θεσσαλονίκη (Βασ. Ηρακλείου 37-39, 54624, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 280848, φαξ. 2310 280868). Το Οικουμενικό Πρόγραμμα Προσφύγων (ERP) εδρεύει στην Αθήνα (Ηριδανού 4α, 11528, Αθήνα, τηλ. 210 7295926, φαξ. 210 7295928)

Παράρτημα II

Παρουσίαση του Σχεδίου Δράσης

Τα στελέχη του Κέντρου Συμπαράστασας Παλινοστούτων Μεταναστών (ΚΣΠΜ) θέλοντας να συμβάλουν ενεργά στην κοινή προσπάθεια, που αναλαμβάνεται από δημόσιους φορείς, συνδικαλιστικές οργανώσεις, επιχειρήσεις και ομάδες της κοινωνίας των πολιτών, στο πλαίσιο του «Ευρωπαϊκού Έτους Ίσων Ευκαιριών για όλους (2007)», με όραμα μια δίκαιη κοινωνία για όλους, υλοποιούν στο Δήμο της Αθήνας ένα Σχέδιο Δράσης με τίτλο «Αναζητώντας τόπους συνύπαρξης». Το Σχέδιο Δράσης χρηματοδοτείται από το Πρόγραμμα Δράσης για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Πριν την όποια παρουσίαση των στόχων και των δράσεων του Σχεδίου Δράσης «Αναζητώντας τόπους συνύπαρξης» θα γίνει μια σύντομη αναφορά στο Ευρωπαϊκό Έτος Ίσων Ευκαιριών για Όλους. Στις 17 Μαΐου του 2006 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με απόφασή τους (με αριθμ. 771/2006/ΕΚ) ανακήρυξαν το έτος 2007 ως «Ευρωπαϊκό Έτος Ίσων Ευκαιριών για όλους». Παράλληλα τέθηκαν τέσσερις στόχοι, οι οποίοι αφορούν:

- αφενός, την ευαισθητοποίηση της κοινωνίας σχετικά με το δικαίωμα της ισότητας και της μη διάκρισης και, αφετέρου την ανάδειξη του προβλήματος της πολλαπλής διάκρισης που υφίστανται συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες (με τον όρο πολλαπλή διάκριση αναφερόμαστε σε διακρίσεις που οφείλονται σε δύο ή περισσότερους λόγους π.χ. μουσουλμάνες μετανάστριες ενδεχομένως να υφίστανται διακρίσεις λόγω του φύλου τους, της εθνικής του καταγωγής και των θρησκευτικών τους πιστεύω).
- την ενίσχυση της συμμετοχής των κοινωνικών ομάδων που υποεκπροσωπούνται στην κοινωνία.
- την προμοδότηση μιας θετικής αντιμετώπισης της διαφορετικότητας και της πολυμορφίας
- την προώθηση μιας πιο συνεκτικής κοινωνίας μέσα από την εξάλειψη των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων.

1. Βλ. Κείμενο Εθνικής Στρατηγικής για το 2007

Έτσι λοιπόν στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Έτους Ίσων Ευκαιριών εκατοντάδες δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης πραγματοποιούνται στις 27 χώρες τις Ε.Ε. αποσκοπώντας να συμβάλλουν σε έναν ευρύ διάλογο για το δικαίωμα της ίσης μεταχείρισης. Η σημασία των δράσεων δημοσιότητας έγκειται στο γεγονός ότι γύρω μας υπάρχουν άτομα που εξαιτίας της διαφορετικότητά τους (για λόγους φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή σεξουαλικού προσανατολισμού) υφίστανται λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από ότι ένα άλλο άτομο σε ανάλογη κατάσταση ή (π.χ. δεν έχουν ισότιμη πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες όπως η παιδεία ή υπηρεσίες υγείας). Καταλαβαίνει κανείς ότι οι όποιες θεσμικές ρυθμίσεις εναντίον των διακρίσεων δεν επαρκούν από μόνες τους χωρίς την αλλαγή στάσης, αντιλήψεων και συμπεριφορών του κοινωνικού συνόλου.

Ας επανέλθουμε λοιπόν στο Σχέδιο Δράσης που υλοποιεί το ΚΣΜΠ. Πριν τη παρουσίαση των στόχων των δράσεων θα γίνει μια σύντομη αναφορά στο σκεπτικό των στελεχών του ΚΣΠΜ. Ειδικότερα, πιστεύουν ότι η κατανόηση του «θρησκευτικά άλλου» και η πρωμοδότηση μιας χωρίς προκαταλήψεις και με πνεύμα ανεκτικότητας αποδοχή της θρησκευτικής διαφοράς συμβάλλει στην προστασία όλων έναντι των διακρίσεων λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων και προωθεί την συνοχή της κοινωνίας. Οι στόχοι λοιπόν που τέθηκαν αφορούν:

- την αλληλογνωριμία και αλληλοκατανόηση με τους μουσουλμάνους μετανάστες που διαβιούν στην περιοχή της Αθήνας και τον εντοπισμό διακρίσεων που ενδεχομένως υφίστανται και παρεμποδίζουν τη «δίκαιη» και δημιουργική κοινωνική τους ένταξη
- την προώθηση του αλληλοσεβασμού και αμοιβαίας ανεκτικότητας της θρησκευτικής διαφοράς
- την ενεργή συμμετοχή μουσουλμάνων μεταναστών στην υλοποίηση του εγχειρήματος.

Για την επίτευξη των στόχων αυτών, επιλέχθηκε μια δέσμη δράσεων, οι οποίες περιλαμβάνουν:

2. Βλ. Έντυπο «Καταπολέμησε τις διακρίσεις. Μάθε τα δικαιώματά σου» της καμπάνιας stop-discrimination

- την **καταγραφή** και **χαρτογράφηση** των επίσημων και ανεπίσημων τόπων και πρακτικών λατρείας των μουσουλμάνων μεταναστών στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας
- τη **διερεύνηση** του ζητήματος των προκαταλήψεων και διακρίσεων που ενδεχομένως υφίστανται οι μουσουλμάνοι μετανάστες.
- τη δημιουργία **διαδικτυακού χώρου** με κείμενα που προωθούν την πολιτισμική αλληλογνωριμία και το διάλογο μεταξύ των θρησκευτικών κοινοτήτων σε θέματα που αφορούν την κοινωνική ένταξη και την ειρηνική συμβίωση.
- την παραγωγή **υλικού ευαισθητοποίησης** (εντύπων ευαισθητοποίησης, αρθρογραφίας στον τύπο) και τη πραγματοποίηση **ραδιοφωνικών εκπομπών** επί θεμάτων που αναφέρονται τόσο στη θρησκευτική διαφορετικότητα και το σεβασμό της διαφοράς, όσο και στη κοινωνική συνοχή και την αναζήτηση κοινών τόπων και κοινών τρόπων συμβίωσης και πολιτισμικής συνύπαρξης.
- τη διοργάνωση **κύκλων ομαδικών συζητήσεων** σε ενορίες που παρατηρείται σημαντική συγκέντρωση μουσουλμάνων μεταναστών. Θα επιχειρηθεί η ανάλυση συμπεριφορών και νοοτροπιών που ντόπιων και μεταναστών που οδηγούν σε αμοιβαίες παρανοήσεις, καλλιεργούν αρνητικά στερεότυπα, παρεμποδίζουν την επικοινωνία, δυσκολεύουν την συνύπαρξη και οδηγούν στο στιγματισμό του «θρησκευτικά άλλου»
- την πραγματοποίηση **ημερίδας** όπου θα παρουσιαστούν αποτελέσματα της μελέτης και της χαρτογράφησης, την οποία θα κληθούν να παρακολουθήσουν κληρικοί, θεολόγοι και ενδιαφερόμενα μέλη ενοριών, ιδίως νέοι.

